

В статье раскрывается понятие о структуре общекультурной компетентности личности в разных научных концепциях, рассматривается степень реализации компетентностного подхода в общеобразовательных учебных заведениях.

The article ascertains the structure of general culture competence of personality in different scientific conceptions. The status of realization of competence approach in general schools has been determined.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вербицкий А. А.* Школа контекстного обучения как модель реализации компетентностного подхода в общем образовании / А. А. Вербицкий, О. Б. Ермакова // Педагогика. — 2009. — № 2. — С. 12–18.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: К.І.С, 2004. — 112 с.
3. *Конасова Н. Ю.* Общекультурная компетентность как показатель образованности учащихся школы: пособие для самообразования / Н. Ю. Конасова / С.-Петербург. гос. ун-т пед. мастерства. — СПб., 2000. — 41 с.
4. *Краевский В.* Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. — М.: Академия, 2007. — 352 с.
5. *Троянская С. Л.* Общекультурная компетентность: опыт определения и структурирования / С. Л. Троянская // Культурно-историческая психология. — 2008. — № 2. — С. 19–23.

УДК 37.013.3(1 88):316.4.063.3

Т. О. Дороніна,

*докторантка Інституту вищої освіти НАПН України,
кандидат педагогічних наук*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

У статті автором проаналізовано об'єктивну зумовленість появи гендерного напрямку в освіті, його відповідність провідним тенденціям сучасного розвитку держави. У результаті доведено, що встановлення гендерного паритету — необхідна умова існування суспільства, побудовано-го на принципах рівності, співтовариства, взаємоповаги, співробітництва й толерантності.

Ключові слова: гендерний, освіта, паритет, умови, принципи.

Розбудова громадянського суспільства на загальнодемократичних засадах — провідний напрямок сучасного розвитку України задля подальшої євроінтеграції. Усі складники системи державного устрою та функціонування поступово реформуються на ідеях рівності, партнерства та співробітництва. Перетворенню піддається й вітчизняна система освіти, до якої серед інших структурно-змістових інновацій все більш наполегливо впроваджується гендерна теорія з провідною ідеєю гендерної рівності.

«Гендерна рівність, — пише Н. М. Оніщенко, — складова загального принципу рівності як основи демократичного устрою держави та суспільства. Принцип рівності є універсальною категорією і виключає дискримінацію за будь-якою ознакою: раси, кольору шкіри, релігії, соціального статусу. Рівність за ознакою статі відображає лише один, але дуже вагомий елемент у конструкції загально-

го принципу рівності» [2, 22]. Рівність між жінками й чоловіками є фундаментальним принципом Європейської Спільноти, тому автори «Альтернативної доповіді щодо впровадження в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок» наголошують: «Принцип рівності жінок і чоловіків є складовою принципу соціальної рівності, але внаслідок його надзвичайної актуальності, а також через наявність глибоких історичних коренів дискримінації жінок, він закріплюється як окреме нормативне положення в міжнародному праві, а отже, і в національних правових системах країн, які визнають пріоритет прав людини» [1, 7]. Таким чином, можемо стверджувати, що проблема встановлення гендерного паритету в суспільстві стає все більш злободенною. Світове співтовариство намагається на рівні міждержавних договорів (актів, декларацій тощо) створити єдиний егалітарний простір.

Тому нами поставлено за мету довести об'єктивну зумовленість появи гендерного напрямку в освіті, його відповідність до провідних тенденцій сучасного розвитку держави.

Передусім зазначимо, що ситуація гендерної асиметрії сьогодні все ще поширена в усьому світі, хоча рівні права жінок і чоловіків були визнані вже в статуті ООН (1945 р.) та в Загальній Декларації прав людини (1948 р.). Протягом наступних років ООН ухвалила низку документів, які були покликані захищати права жінок в окремих сферах (оплата праці, материнство, прийняття на роботу, освіта і шлюб).

Міжнародним роком Жінки став 1975 рік. У 1979 р. світовий досвід співробітництва в галузі прав жінок було узагальнено в Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок. У 1985 р. відбулася перша Всесвітня жіноча конференція ООН, підсумком якої стали всесвітньо відомі «Прогресивні стратегії». Саме у 80-ті роки ХХ століття жіночий рух активізувався, і «наслідки цієї діяльності особливо відчутні на міжнародному рівні. Держави уперше в історії виявили підтримку захисту прав жінок і визнали його своїм „високопріоритетним завданням”» [4]. Всесвітня конференція з прав людини 1993 р. у Відні також наголошувала на необхідності ліквідації дискримінації й насильства за ознакою статі в усіх сферах життя, включно з родиною, рівну захищеність людей законом, рівний доступ до соціальних послуг, рівні можливості участі в прийнятті економічних і політичних рішень.

У 1995 р. відбулася IV Всесвітня Конференція ООН із проблем жінок (Пекін, 1995), у результаті якої було ухвалено «Програму дій», що закликала всіх учасників суспільного життя до сприяння реалізації принципу комплексного підходу до проблеми статевої рівності.

У документах, ухвалених Женевською підготовчою конференцією з гендерної проблематики (Швейцарія, січень 2000 р.), резолюцією Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Жінки у 2000 році: рівність чоловіків та жінок, розвиток і світ у ХХІ столітті» (Нью-Йорк, червень 2000 р.), Асамблеєю тисячоліття і Саміту Тисячоліття (Нью-Йорк, вересень 2000 р.) було підтверджено рекомендації, надані в документах Пекінської конференції, щодо забезпечення гендерної рівності на всіх рівнях суспільно-політичного життя. Програмний документ саміту «Цілі тисячоліття» окреслює 6 цілей, 13 завдань та 23 індикатори, на втілення яких людство повинно спрямувати свої зусилля заради прогресу, миру та гуманізму, задля скорочення бідності вдвічі до 2015 р.

Тому у ЄС вже у березні 2006 р. ухвалено «Дорожню карту до рівності чоловіків і жінок — 2006—2010 роки», у якій визначено 6 пріоритетів стосовно досягнення гендерної рівності. «Йдеться, передусім, про створення рівних умов для чоловіків і жінок для досягнення економічної незалежності, ліпшого балансу між роботою, особистим і родинним життям. Забезпечення рівного доступу чоловіків і жінок до участі у прийнятті рішень теж визначено як одне з провідних завдань разом з подоланням насильства і торгівлі людьми. Серед основних завдань визначено також боротьбу з гендерними стереотипами в суспільстві і поширення гендерної рівності поза межами Європейського Союзу» [10]. Тоді ж, вказують науковці, було прийнято Європейський пакт з гендерної рівності. Цей документ спрямовується на заохочення дій з гендерної рівності серед країн — членів ЄС і самого ЄС у таких сферах, як ліквідація гендерного розриву в оплаті праці та гендерних стереотипів на ринку праці, узгодження сімейного та професійного життя, гендерне інтегрування і гендерний моніторинг.

Ця тенденція знаходить своє відображення в державній політиці України, яка протягом останніх десяти років схвалила низку законодавчих актів, спрямованих на досягнення суспільного балансу. Соціальний бік проблеми змушує дослідників пояснювати суттєве погравлення жіночого концепту в житті країни цілою низкою чинників, особливо зважаючи на прагнення країни до вступу у Європейське співтовариство. Щороку (починаючи з 2005 р.) Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) встановлюється рейтинг рівноправ'я чоловіків та жінок (індекс гендерного розриву — gender gap index). У ньому серед низки чинників (тривалість життя й охорона здоров'я, їхня участь у суспільному, економічному та політичному житті) враховується доступ чоловіків та жінок до якісної освіти (основної та вищої). За підсумками 2008 р. («Global Gender Gap Report 2008») перші місця посіли Норвегія, Фінляндія та Швеція. Україна поступово (з 2006 р.) знижує свій індекс — з 46 місця (2006 р.) до 62 (2008 р.). Хоча в цьому напрямку вже існують суттєві зрушення.

Принцип статевої рівності декларований у Конституції України (стаття 24). Та хоча ця стаття виголошує неприпустимість дискримінаційних обмежень щодо чоловіків та жінок, проте, на думку дослідників, лише декларацій не достатньо, оскільки відсутній механізм прямої дії цієї норми Конституції.

Україна ратифікувала такі міжнародні документи про права й свободи особистості: Конвенція

про громадянські та політичні права; Конвенція про соціальні, економічні та культурні права (1976 року); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 1979 року; Конвенція № 156 про працівників із сімейними обов'язками; підсумкові документи Всесвітньої конференції з прав людини (Відень, 1993 р.). Верховна Рада України 12 липня 1995 року ухвалила постанову «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок”», де зокрема йдеться про державне зобов'язання залучити жінок у всі сфери суспільно-політичного життя без будь-яких обмежень. Сам факт цієї ратифікації, на думку дослідників, «означає, що Україна визнає факт гендерної асиметрії в українському суспільстві й бере на себе відповідні зобов'язання з її ліквідації» [7].

9 червня 2004 р. у Верховній Раді відбулися парламентські слухання «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи», під час яких ішлося не лише про взяті Україною зобов'язання, але й про намагання активно вживати заходи щодо виконання взятих на себе зобов'язань.

Згідно із Планом дій «Україна — ЄС» (підписаний 21 лютого 2005 р.), головні зусилля Української держави щодо забезпечення гендерного рівноправ'я «мають бути спрямовані на дотримання європейських стандартів у забезпеченні прав людини та її основних свобод, які виключають дискримінацію за статтю» [3, 6].

Наступним суттєвим кроком з подолання гендерної асиметрії в українському суспільстві можна вважати прийняття закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (набув чинності з 1 січня 2006 р.). Цей закон ставить за мету «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізувати рівні права, надані їм Конституцією (254к/96-ВР) і законами України».

Статті закону передбачають проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів; відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; заборону дискримінації за ознакою статі; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі та у сфері державної служби й служби в органах місцевого самоврядування; у праці та одержанні винагороди за неї; у сфері

освіти тощо. Передбачає закон і виховання культури гендерної рівності — рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків — серед учнів як «виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків». Навчальні заклади повинні забезпечити їх підручниками та навчальними посібниками, позбавленими стереотипних уявлень про ролі жінки й чоловіка. Крім того, «до навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства». Відтепер чинне законодавство й проекти нормативно-правових актів підлягають обов'язковій гендерно-правовій експертизі. В органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях повинен бути спеціальний координатор з питань гендеру. Кабінет Міністрів України тепер повинен ухвалювати й забезпечувати виконання Національного плану дій з упровадження гендерної рівності.

Постановою Кабінету міністрів №1834 (від 27 грудня 2006 р.) ухвалено «Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006—2010 рр.». Питання розширення участі жінок у політиці та представництва їх у владі в Україні обговорювалося на засіданні Верховної Ради України від 12 січня 2007 р. Але депутати з різних причин не підтримали проект закону «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі», що дало підставу голові Всеукраїнського об'єднання «Дія» та Київської міської організації Партії Зелених України Тетяні Кондратюк стверджувати, «що своїм рішенням щодо не підтримки закону про рівну участь жінок і чоловіків у виборчому процесі «антикризова» коаліція зробила крок назад на шляху становлення гендерно збалансованої політики, яку розробляв Кабінет Міністрів і зокрема Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді (з 18.08.2005 — Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту) упродовж 2002—2006 років на виконання міжнародних документів, — зокрема Конвенції Організації Об'єднаних Націй щодо ліквідації всіх форм дискримінації жінок від 1979 р., яка визначає відповідальність держав — членів ООН за паритетне представництво жінок і чоловіків в органах влади на основі позитивних дій — спеціальних тимчасових, насамперед законодавчих заходів» [6].

Очевидно, що в більшості документів 1970—80-х рр. йшлося про рівність жінок з чоловіками, і вже з 1990-х років акценти дещо змінилися: ста-

ли говорити про гендерну рівність чоловіків із жінками, отже, постало питання про те, що певній дискримінації піддаються і чоловіки. Саме через одностороннє розуміння гендерної рівності, що так поширене в українському суспільстві, про дискримінацію чоловіків нещодавно заговорили і депутати Верховної ради України, й експерти ООН. 19 лютого 2009 р. у Києві в рамках засідання Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин відбувся круглий стіл «Становище чоловіків в Україні» [9] (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків). На цьому засіданні, за даними Інформаційного управління Верховної Ради, голова Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Олег Зарубінський звернув увагу учасників круглого столу на те, що в українському суспільстві існує помилковий стереотип: питання гендерної рівності — це суто жіночі питання, якими переймаються здебільшого одні жінки. Голова парламентського комітету також навів статистику, згідно з якою чоловіки живуть в середньому на 12 років менше за жінок, а 90 % випадків самогубств в Україні здійснюють чоловіки. На цьому ж засіданні підкреслювалося, що чоловіки частіше за жінок потерпають від туберкульозу, алкоголізму та наркозалежності. Понад 30 відсотків українських чоловіків мають проблеми зі здоров'ям, що призводять до безпліддя.

Проте можемо ще раз наголосити на тому, що гендерні проблеми все ще сприймаються переважно у жіночому аспекті, можливо, через це вони так гальмуються. І справді, на реальному становищі жінок всі декларації рівності практично не позначилися.

У листопаді 2008 р. в Україні відбувся круглий стіл «Участь жінок у політичному житті та жіноче лідерство в Україні», під час якого було окреслено основні проблеми встановлення гендерної рівності в українському політичному житті. На цьому засіданні заступник постійного представника Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні Йоанна Казана-Вишневецька зокрема відзначила, що «в Україні жінки контролюють тільки 5—10 % економічних ресурсів. Вони становлять не більше 35 % всіх підприємців, які займаються індивідуальною діяльністю. Українські жінки керують усього 26 % малих підприємств, 15 % середніх й 12 % більших. Бізнесом у промисловості керують усього 2 % жінок. Заробітна плата жінок у середньому становить 68,6 % від заробітної плати чоловіків» [8]. Жінки продовжують займатися низькооплачуваною роботою з низьким статусом або роботою за контрактом. А за однакову з чоловіками роботу отримують платню на 20—30 %

менше. На початку того ж 2008 р. перший заступник Міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту Ілля Шевляк констатував: «В органах законодавчої влади лише 8,5 % жінок, тільки 2 % жінок є власницями великого бізнесу, а серед малих і середніх підприємців — 20 % жінок. В Україні більше безробітних жінок, ніж чоловіків. Жінки працюють на 4—6 годин більше за чоловіків» [5]. Тому автори «Альтернативної доповіді щодо впровадження в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок» наводять приклади реального становища та констатують: «...Незважаючи на те, що жінки одержали де-юре рівний із чоловіками статус, де-факто вони продовжують піддаватися дискримінації в політичній сфері» [1, 29].

15 грудня 2008 р. відбулося засідання колегії Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, на якому відбулося обговорення питання «Про стан виконання Закону України „Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків“». За даними Міністерства, головним доповідачем з цього питання була директор департаменту сімейної та гендерної політики Елла Ламах. У доповіді було зокрема зазначено напрямки впровадження гендерних підходів: у трьох міністерствах призначено радників з гендерних питань (Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту; Міністерство закордонних справ; Міністерство оборони); при 37 центральних органах виконавчої влади створено експертні робочі групи; при 18 обласних державних адміністраціях функціонують обласні координаційні гендерні ради.

Незважаючи на таке значне просування гендерної тематики у суспільне життя, саме Е. Лемах зазначала й про формальне ставлення до цих проблем на місцевому рівні. Учасники засідання констатували незадовільне висвітлення гендерної проблематики у суспільному житті та відсутнє гальмування цієї теми в освіті.

Оскільки впровадження гендерної освіти в навчальний процес — один із пріоритетних напрямків сучасної освіти, слід було б очікувати, що гендерні питання мають бути внесені до певних дисциплін соціально-політичного, психолого-педагогічного циклів. Особливо зважаючи на те, що Кабінет Міністрів України постановою № 741 від 16 травня 2007 р. ухвалив рішення «Про підготовку та проведення року гендерної рівності» у 2007 р. Для школярів середніх навчальних закладів (школи, гімназії, ліцеї) 10 вересня передбачалося проведення уроку з гендерної рівності. Мета цього уроку — «зробити внесок в утвердження в середовищі учнівської молоді та серед дорослих світогляду, по-

збавленого гендерних упереджень і забобонів, спрямований на подальшу демократизацію навчально-виховного процесу, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у демократичному українському суспільстві». Виконання цієї постанови, вірогідно, передбачало, що вчителі вже володіють достатніми знаннями з гендерної теорії, тому на початку 2007—2008 навчального року в ЗМІ було поширено інформацію про уроки гендерної рівності, проведені в усіх школах України. Проте реальність свідчить про протилежне.

Отже, узагальнюючи, слід сказати наступне.

Встановлення гендерного паритету — необхідна умова існування суспільства, побудованого на принципах рівності, співтовариства, взаємоповаги, співробітництва й толерантності.

Гендерні проблеми, які необхідно розглядати як сукупність суспільних норм, вимог та очікувань щодо жінок і чоловіків, неминуче обмежують усі спроби їхнього самоусвідомлення та поведінки, окреслюючи певні стандарти, що можуть

не співпадати з особистими прагненнями, нахилами та здібностями. Врахування останніх повинно бути обов'язковим в умовах демократичного суспільства, суспільства взаємодоповнення, толерантності й егалітарності.

Відповідно, головна увага науковців сьогодні зосереджена лише на освітньо-виховному процесі середніх та спеціальних навчальних закладів, до яких через систему виховних заходів або зміст та організацію навчального процесу більш активно впроваджується гендерний компонент. Натомість, на нашу думку, недостатньо виокремлюється питання підготовки педагогічних кадрів (сьогоднішніх студентів педагогічних закладів — завтрашніх учителів) до роботи з урахуванням специфіки гендерного компоненту в освіті. Втім цю роботу вже вкрай необхідно розпочинати сьогодні, не очікуючи, поки міністерським розпорядженням буде введено спеціальні — гендерні — дисципліни (а це неодмінно станеться), тому що можемо «втратити» для цих інновацій не одне покоління молодих учителів.

В статье автор проанализировала объективные причины появления гендерного направления в образовании, его соответствие основным тенденциям современного развития государства. В результате определено, что установление гендерного паритета — необходимое условие существования государства, построенного на принципах равенства, содружества, взаимоуважения, сотрудничества и толерантности.

In the article the author analyzes the objective reasons of appearance of gender trend in the educational system, its conformity to the main tendencies in the contemporary state development. As a result it was determined that setting a gender parity is a necessary condition of a state existence built on the principles of equality, cooperation, mutual respect, joint creative work, cooperation and tolerance.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернативный отчет о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / ВОО «Женский консорциум Украины. — К., 2008. — 51 с.
2. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України : практ. посіб. — К. : К.І.С., 2005. — 186 с.
3. Гендер і етнічність. Україна перед європейським вибором. — К., 2006. — 50 с.
4. Исламова Д. Гендерна рівність в Україні [Електронний ресурс] / Диана Исламова // Afield (Поле надежды) : женское интернет-издание. Мир женщины, психология взаимоотношений женщины. — 11—20 сентября 2003. — № 49. — Режим доступа: http://afield.org.ua/pub3/pub46_2.html
5. Кондратова В. В Украине процветает гендерное неравенство [Электронный ресурс] / Валерия Кондратова // ЛІГАБізнесІнформ 26.02.2008. — Режим доступа: <http://news.liga.net/articles/NA080341.html>
6. Кондратюк Т. Возьмут ли женщины власть? [Электронный ресурс] / Татьяна Кондратюк // День. — 2007. — № 26, среда, 14 февраля. — Режим доступа: // <http://www.day.kiev.ua/177181>
7. Методичні рекомендації до модуля «Гендерна політика України» / укладач Н. В. Грицяк. — К. : АртЕК, 2000. — 48 с.
8. ООН недовольна засильем мужчин в украинской политике и бизнесе [Электронный ресурс] // ЛІГАБізнесІнформ 06.11.2008. — Режим доступа: <http://news.liga.net/news/N0809484.html>
9. Матеріали засідання «круглого столу» Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=144616&cat_id=37486
10. Соколов В. Тенденції гендерної політики в Європі та Україні [Електронний ресурс] / В'ячеслав Соколов, Марина Саприкіна // Політичний менеджмент. — №3 (30). — 07/2008. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=85&c=2099>